

Teatr Na
Woli

EMIL ZEGADKOWICZ
ULICE SYTYCH

PREMIERA: LISTOPAD 1978

Przypomnienie twórczości Emila Zegadłowicza w chwili, gdy uroczymie obchodzimy sześćdziesięciolecie odzyskania niepodległości, rekreowania Państwa Polskiego, ma dla nas wymowę szczególną. Sięgnęliśmy po wielowątkową powieść autora, któremu sprawy Polski były autentycznie bliskie, zwłaszcza w ostatnim okresie życia, z którego pochodzą **Zmory, Motory, Domek z kart** i zaginione dramaty. W utworach tych donośnie zabrzmiał głos pisarza piętnującego mieszczańską ideologię, obyczajowość, instytucje sanacyjnej Polski.

Zegadłowicz nie był jednak tylko zwiastunem upadku: widział bardzo wyraźnie drogę ratunku dla kraju. Swój akces do frontu lewicy zadeklarował występując na Kongresie Pracowników Kultury we Lwowie. Nie dożył nowych czasów, ale proroczo opisał je na kartach swego **Dziennika**: „Z założeń swoich będzie Polska Nowa wysoko wznosić godność ludzką, będzie narodem o wielkich dążeniach i promieniowaniach artystycznych – będzie krajem człowieka i piękna – i taki jest cel Ludu Polskiego i zwać się będzie przyszła Polska krajem ładu, sprawiedliwości, dobra i piękna”.

W chwili obecnej, gdy mija sześćdziesiąt lat od historycznego roku 1918, chcieliśmy te słowa przypomnieć.

Zespół TNW

**Dyrektor
i kierownik
artystyczny
TADEUSZ ŁOMNICKI**

**Zastępca dyrektora
WALDEMAR CZEPIK**

**Kierownik literacki
PIOTR SZYMANOWSKI**

**Kierownik muzyczny
EWA PIENKOWSKA-JUN**

**W programie wykorzystano
fragmenty ilustracji
STEFANA ŻECHOWSKIEGO
do powieści „Motory”
z 1937 roku.**

Emil Zegadłowicz

ULICE SYTYCH

WEDŁUG POWIEŚCI „MOTORY”

Adaptacja sceniczna: Maria Bojarska i Andrzej Koper

Reżyseria: Andrzej Koper   **Asystent reżysera: Maciej Sieczkowski (PWST)**

Scenografia: Wojciech Sieciński

Muzyka: Jerzy Maksymiuk

Ruch sceniczny: Leon Górecki

- 1888** Emil Zegadłowicz urodził się 20 VII w Bielsku na Śląsku Cieszyńskim. Dzieciństwo spędził w Gorzeniu Górnym.
- 1908** Debiutuje tomem poezji **Tententy**
- 1917** Kontakt z poznańską grupą ekspresjonistów „Zdrój”
- 1919–21** Praca w Ministerstwie Kultury.
- 1921** Poemat **Dziewanny**. Współzałożyciel „Zboru Poetów Beskidzkich – Czartak”, grupy o programie antyurbanistycznym, głoszącej duchowe związki z przyrodą i kulturą ludową.
- 1922** Powrót do Gorzenia.
- 1923** Ballady ludowe **Powsinogi beskidzkie**.
- 1927** Zegadłowicz obejmuje kierownictwo literackie Teatru Polskiego w Poznaniu i zostaje doradcą literackim oficyny wydawniczej Świętego Wojciecha.
- 1927–29** Trzy części **Żywota Mikołaja Srebrmpisanego**
- 1932** Wyjazd na Śląsk. Zegadłowicz zostaje prezesem Małopolskiego Związku Młodzieży Ludowej.

- 1936**   Udział w Kongresie Pracowników Kultury we Lwowie, antyfaszystowskiej manifestacji zorganizowanej przez KPP. Współpraca z **Dziennikiem Popularnym**, pismem KPP i PPS-lewicy. **Zmory**, czwarta część **Żywota...**
- 1938**   **Motory** z ilustracjami Stefana Żechowskiego – nakład skonfiskowany przez sanacyjną prokuraturę.
- 1940**   Dramat **Domek z kart**.
- 1941**   Zegadłowicz umiera 24 II w Sosnowcu.

Emil Zegadłowicz na scenach polskich po 1945 r.

- 1953**   DOMEK Z KART prapremiera – Warszawa (Teatr Współczesny), Rzeszów, Białystok, Kraków
- 1954**   DOMEK Z KART – Łódź, Poznań, Kielce
- 1974**   POWSINOZI BESKIDZKIE – Tarnów
- 1978**   DOMEK Z KART – Toruń
 ŁYŻKI I KSIĘŻYC – Elbląg

DOMEK Z KART został sfilmowany w 1954 roku.

Adaptację ZMÓR zapowiada Teatr Dramatyczny w Warszawie, w przygotowaniu również filmowa wersja tej powieści.

Zaledwie dwieście egzemplarzy swej powieści ocalił Zegadłowicz od bezwarunkowej, zarządzonej przez sanacyjną prokuraturę konfiskaty. Są dziś jednak „Motory” czymś więcej niż bibliofilskim rarytasem – są manierycznym być może, wcale jednak przez to nie mniej cennym zapisem pewnej epoki w życiu kraju i w życiu samego pisarza.

Epokę tę znaczą przełomowe daty, określają wydarzenia o niespotykanej dotąd skali, wyrażają – ludzie, ich twórczość, ich czyny. Nic więc dziwnego, że „Motory” to powieść i wielowątkowa, i wieloproblemowa. Wątek ewolucji twórczej poety spleta się tu z problemem tożsamości duchowej, opisy przeżyć erotycznych sąsiadują z opisem koszmaru wielkiej wojny, analiza przeżyć sennych i wizjonerskich marzeń łączy się ze sprawą ogólnego głodu, nędzy, niesprawiedliwości, a monologi wewnętrzne bohatera przeplatane są satyrycznym niemal w swej wyrazistości obrazem autentycznych instytucji i postaw typowych dla przedwojennej Polski.

Takie jest tło dla swoistego rachunku życia, jaki czyni bohater „Motorów”, Cyprian Fałn, zagrożony niebezpieczną chorobą. Takie jest zatem tło dla naczelnego wątku

powieści – wątku przemiany duchowej, wątku zdobywania świadomości politycznej, wątku ewolucji ideowej, która Cypriana Fałna prowadzi od skrajnego indywidualizmu do uznania życia społecznego za jedyną realność, od specyficznego anarchizmu do komunizmu. Ten właśnie wątek obraliśmy za temat naszej adaptacji.

„Motory” są utworem niemal jawnie autobiograficznym i nietrudno odgadnąć w Cyprianie Fałnie postać samego Zegadłowicza, który właśnie w 1936 roku (w roku tym rozgrywa się zasadniczo akcja powieści) zaskoczył wszystkich swym wystąpieniem na kongresie lwowskim. Wystąpienie to stało się świadectwem przemiany ideowej pisarza, którą najlapidarniej określił Władysław Broniewski: od „regionalnego mistycyzmu” do rewolucji.

Ale przypominamy dziś „Motory” nie dlatego, że są gratką dla bibliofilów i nie dlatego, że jest to artystyczny obraz jakiegoś autentycznego zdarzenia. Przypominamy naszą adaptacją myśl Zegadłowicza o tym, że artysta nie tylko wyraża swą epokę – on ją może i powinien współtworzyć.

MARIA BOJARSKA

ANDRZEJ KOPER

OSOBY

Cyprian Fałn	– JAN MATYJASZKIEWICZ
Nering	– JÓZEF FRYŻLEWICZ
Kusz	– ADAM FERENCY
Ranny robotnik	– ANDRZEJ GOLEJEWSKI
Dr Maas	– KONRAD MORAWSKI
Pielęgniarka	– ANNA BOROWIEC
Dr Oborski	– SYLWESTER PAWŁOWSKI
Dr Ester	– MACIEJ BORNIŃSKI
Wisia	– MARIA CHWALIBÓG
Szpasio	– EUGENIUSZ ROBACZEWSKI
Minister	– SEWERYN BUTRYM
Urzednicy	– MAREK DĄBROWSKI, JAN MATEUSZ NOWAKOWSKI, LEON GÓRECKI, ANDRZEJ MROWIEC
Rzykowski	– HENRYK BĄK
Pani Schoen	– DANUTA GALLERT
Irka	– HALINA ŁABONARSKA
Marian	– JÓZEF DURIASZ
Służąca	– DOROTA STALIŃSKA
Julek	– GRZEGORZ WONS
Pani Ho	– JADWIGA HODORSKA-ZIELIŃSKA
Dyrektor teatru	– PRZEMYSŁAW ZIELIŃSKI
Rustan	– WACŁAW KOWALSKI
Kolejarz	– MARIAN RUŁKA
Ursa	– MARIA CZUBASIEWICZ

OSOBY ZE SNÓW

Przechodnie	Marek Dąbrowski, Eugeniusz Robaczewski, Leon Górecki, Konrad Morawski, Maciej Borniński
Muzy	Anna Borowiec, Maria Chwalibóg, Jadwiga Hodorska-Zielińska, Maria Czubasiewicz, Halina Łabonarska, Dorota Stalińska, Danuta Gallert
Grający w karty	Eugeniusz Robaczewski, Przemysław Zieliński
Wariat	Sylwester Pawłowski
Rekruci	Michał Anioł, Wojciech Machnicki, Stanisław Zatloka
Gapie	Danuta Gallert, Leon Górecki, Jadwiga Hodorska-Zielińska, Przemysław Zieliński
Kolejarz	Marian Rułka
Generał	Seweryn Butrym

oraz

Robotnicy, Policjanci, Sanitariusze, Przechodnie

Emil Zegadłowicz:

(...) Przynależę tam, gdzie jest człowiek wolny, gdzie jest walka o wyrównanie sprawiedliwości, gdzie jest zwrotnica historii, na tej drodze, którą zdąża robotnik i chłop, przekonania moje są wyraźne i niedwuznaczne: jestem po stronie frontu pokoju i pracy – przeciw reakcji i nierówności. Komuniści? – zapewne; lecz i anarchista z tą jedną subordynacją wobec geniusza ludzkiej myśli, wobec heroizmu drążenia otaczających nas mroków światłem wiedzy. (...)

„Słowa bez przydziału”

„Wiadomości Literackie”, 1936 r.

Władysław Broniewski:

(...) Rewelacją dla wszystkich było przemówienie Zegadłowicza, którego jeszcze nie tak dawno znaliśmy jako pisarza pogrążonego w pewnego rodzaju regionalnym mistycyzmie. Zegadłowicz w mocnym, przetykanym iskrami ironii referacie scharakteryzował stosunek współczesnego pisarza polskiego, solidaryzującego się z ideałami mas pracujących, do polskiej puścizny literackiej, przeciwstawiając się wielu szablonom tradycji szowinistycznej i bigoteryjnej. W rezultacie dał wyraz zdecydowanej solidarności z ideałami socjalizmu i niedwuznacznie stanął na stanowisku pisarza rewolucyjnego.

Fragment sprawozdania ze Zjazdu Lwowskiego

„Wiadomości Literackie”, 1936 r.

(...) Przed opuszczeniem sali obrad miał miejsce moment o symbolicznym znaczeniu. Wszyscy obecni pisarze i literaci powstali z miejsc i wznosząc zaciśniętą ku górze pięść zaintonowali Międzynarodówkę, podchwyconą przez wszystkich obradujących. Następnie, z piersi zebranych wydarł się *Czerwony Sztandar*, przy dźwiękach którego zebrani opuszczali salę obrad, udając się do sali żółtej Instytutu Technologicznego, gdzie o godzinie 7-ej wieczorem w szczelnie nabitej publicznością sali i tysiącami niemogących się dostać do wnętrza odbył się wieczór autorski (...)

Kolejkę recytujących utwory rozpoczęła Anna Kowalska, (...) po czym kolejno czytali Zegadłowicz (wyjątki ze *Zmór*), (...), Broniewski recytował swoje *Zagłębie Dąbrowskie*, *Balladę o Placu Teatralnym*, *Elegię na śmierć Ludwika Waryńskiego*, Kruczkowski czytał fragment swej powieści, Wanda Wasilewska czytała fragmenty *Ojczyzny*. (...)

Wszystkich autorów i wykonawców przyjmowano z wielkim entuzjazmem, sala gorąco reagowała na każde żywe słowo padające z ust proletariackich pisarzy i artystów.

„Trybuna Robotnicza”, 1936 r.
o Zjeździe Lwowskim.

Z Rezolucji Zjazdu Lwowskiego:

Zważywszy, że najgroźniejszym wrogiem kultury w dobie współczesnej, średniowiecznym barbarzyńcą, cofającym wstecz o setki lat zdobycze cywilizacji, palącym na stosach dzieła największych myślicieli, miażdżących myśl i godność ludzką w murach więzień i obozów koncentracyjnych jest faszyzm, zebrani przedstawiciele kultury postanawiają na wzór najwybitniejszych myślicieli i intelektualistów świata podjąć zdecydowaną walkę z całym reżymem faszystowskim we wszystkich odmianach i przeciwstawić niszczyielskiej inwazji faszyzmu zorganizowane i silne kadry antyfaszystowskich obrońców kultury, oraz położyć trwałe podwaliny pod budowę potężnej, niezależnej antyfaszystowskiej twórczości kulturalnej.

„Trybuna Robotnicza”, 1936 r.

Emil Zegadłowicz:

Prawo do historii mają tylko ludzie głoszący pokój, sprawiedliwość i heroizm myśli ludzkiej. Głoszący wojny, ucisk i nienawiść są intruzami historii, dzieje przyszłe — dzieje, mowę, człowieka i jego tragicznej świadomości — wyrzucą ich z pamięci tak jak chwast wyrzuca się poza ogrodzenie.

Z notatnika
Tarnobrzeg 1938, z rękopisu

CZARNY DZIEŃ – fragment –

Kiedyś, gdy me odejście zrozumiesz do głębi,
gdy pamięć o mnie żywym zatli się ogniskiem –
myśl się Twoja kurczowo o moją zażębi
i zatęsknisz do mowy mej jak za czymś bliskiem,

i zapytasz, czym byłem, czym będę, czym jestem,
jaka po mnie melodia i słowo zostanie –
odpowiedzą Ci chmury, że byłem protestem
przeciw wszelkiej małości, me słowo: wołanie!

I jeszcze Ci powiedzą usta rozwianemi
chmury nad Twoim domem lecące w zwichrzeniu,
że przed każdą drobiną ukochanej ziemi
stawałem jak przed cudem w pokornym olśnieniu,

a choć we wszystkim jeno widziałem mijanie,
przetapiałem na radość rozpacz, ból i smutki –
bo wierzyłem w poezji nieustanne trwanie
i do niej wciąż tęskniłem jak pijak do wódki.

Tak! – słuchałem śpiewania pełznących korzeni,
i słuchałem drzew starych na wicherze poszumu,
i spłoszonych południem dotykałem cieni
i myłem nimi oczy – – błazen bez rozumu!

Ach tak! – –

– Gdy serce każe – wyjdź na naszą drogę
pachnącą gór modrością, wrzosem i koniczem –
tam patrząc na zachodnią złotą zórz pożogę –
pomyśl, że jestem wszystkim, ja, co byłem niczem.

1936.

MYŚLI

Myśli dziecięce skaczą i rosną –
myśli młodzieńcze zielnią się wiosną –
myśli dojrzałe buntem szaleją
myśli przejrzałe tlą się nadzieją –
myśli poety są mgławic cieniem –
myśli natchnione są przeznaczeniem –

1931.

Inspicjent – **Jerzy Guźliński**

Sufler – **Maria Cencora**

Opieka wokalna – **Wanda Bargielowska**

Kierownik działu technicznego – **Zygmunt Bomba**

Światło – **Lech Kłaczany**

Dźwięk – **Artur Smolis**

Brygadzysta sceny – **Ryszard Kurek**

Pracownia fryzjersko-perukarska –
Szczepan Godlewski, Ewa Chabrowska

Pracownia krawiecka –
Anna Bilska, Tadeusz Gnich

Pracownia malarsko-modelarska –
Stanisława Gąsiorowska, Grzegorz Gąsiorowski

Pracownia ślusarska – **Stanisław Zalewski**

Kierownik Biura Obsługi Widzów –
Andrzej Grzybowski

Zespół TNW uprzejmie dziękuje p. Jerzemu K. Andrzejewskiemu z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za pomoc w przygotowaniu niniejszego programu.

BEZPŁATNY

Redakcja programu: **Piotr Szymanowski**

Opracowanie graficzne: **Andrzej Krauze**

Cena zł 10,50

TeatrNa
Woli